

MEDGYESY S. Norbert

ERDÉLYI FERENCES EUCHARISZTIA-JÁTÉKOK A 17–18. SZÁZADBAN

Úrnapija liturgikus megünneplésének körmeneti jellege alkalmat adott a barokk korban újjáéledő katolikus egyháznak, hogy látványosságokkal, jelmezes felvonulásokkal, versezetek (carmine, rythmi) deklamálásával, az egyes oltároknál bemutatott kisebb színdarabokkal vagy jelenetekkel gazdagítsa az ünnep méltóságát, és elmélyítse a résztvevőkben az Eucharisziára vonatkozó hittételeket. Számos adattal rendelkezünk a 16. század vége és az 1790 közötti időszak hazai jezsuita, piarista és minorita gimnáziumaiból úrnapi játék vagy valamiféle spektakulum előadásáról.¹ Dolgozatunkban a barokk kori erdélyi ferences gyakorlathoz kötődő színdarabokat vagy Eucharisztia-jeleneteket mutatjuk be.

17. századi előzmények

A 17. századból két úrnapi előadásról van tudomásunk, amelyeket az irodalomtörténeti kutatás Erdélyhez és a ferences rendhez kapcsol. Az egyik, a *Filius prodigus* dráma² 1630–1640 körül keletkezett, és címének megfelelően a tékozló fiút állítja középpontba. Alszeghy Zsolt³ és Pintér Márta Zsuzsanna ferences színjátéknak tartja e darabot.⁴ A drámát Lepidus Lysander nyitja meg, aki elmondja, hogy mulatni akar, majd a Prolóógus inti az Oltáriszentség tiszteletére a vidám ifjút. A következő jelenet a frigszekerény elrablásáról szól az ószövetségi történet alapján. A Prolóógus értelmezi a dráma során bemutatandó előképeket: az ótestamentumi frigszekerény példázza az Oltáriszentséget; az Eucharisztia újszövetségi párhuzama pedig a tékozló fiú, mert Krisztus úgy hívja az Oltáriszentség vételére a világot, ahogy a tékozló fiút a megtérésre. A színdarab végén a hét szentség szólal meg, akik egyenként elmondják teológiai lényegüket és erkölcsi intéseket fogalmaznak meg. Az öt szcénából és négy intermediumból álló színdarab szerkezete, a Prolóógus szerepe egyezik azokkal a csíksomlyói passiójátékokkal, amelyekben előképeket vittek színre. A *Filius prodigus* a tanuló, Studiosus vétkeit, rossz cselekedeteit is bemutatja az említett négy intermedium keretében. Az interludium (közjáték) alkalmazása tekintetében e 17. századi dráma az 1752-ben⁵ Csíksomlyón színre vitt misztériumjátékhoz hasonlít, mert ezt is hét darab interlocutio (témája: a fák királyválasztása) osztja fel. A *Filius prodigus* játékban a Studiosus, azaz

1 Elemzésüket lásd: MEDGYESY S. 2013. 1088–1108; MEDGYESY S. 2019a. 54–71; MEDGYESY S. 2019b. 258–276.

2 Kiadta: RMDE II., 1960. 5–36. A dráma adatai: KILIÁN–PINTÉR–VARGA 1992. 95. nr. 122a. A darabot szerkezeti szempontból elemzi és XVIII. századi darabokkal összeveti: LATZKOVITS 2007. 62–82.

3 ALSZEGHY 1935. 34–64.

4 PINTÉR 1993. 27.

5 1752. március 31., nagypéntek. Kiadta: FÜLÖP 1897. 92–127.

a Tanuló szerepe – az exemplumok korabeli nagy szerepére gondolva – iskolai előadásra vall. Bemutatásának ideje (1640 körül) egyezik a csíksomlyói elemi iskola és Somlyai Miklós működésének éveivel, ezek alapján elképzelhető, hogy Csíksomlyón mutatták be. Ennek viszont az ismert történelmi körülmények és felekezeti ellentétek miatt ellentmond az, hogy Kardos Tibor és Varga Imre szerint a tékozló fiúról szóló darab forrása Szentmártoni Bodó János unitárius lelkész (+1648) *Az Tékozló Fiúnak Historiai* című műve volt.⁶ Csíksomlyón a késői időszakban, 1773. április 9-én nagypénteken (tehát nem úrnapiján) mutatták be a *Filius prodigus* című háromfelvonásos misztériumjátékot, de ezek között a darabok között tartalmi és frazeológiai hasonlóság kevés van.⁷

Az 1650-es években színre vitt *Jesu Fily Mariae* című darab szintén egy úrnapi játék. A frigyláda itt is az Oltáriszentség előképe: a pogány népek Dragon istenség oltárára helyezik az izraelitáktól elrabolt szövetség ládáját. Erre Dragon oltárát lerontják az egyistenhívő izraeliták, majd Dávid király lép színre, aki az egy, igaz Istenről énekel. A dráma a 17. század második feléből, a székelyföldi *Apor Formularium toldalékáiban* maradt fenn, egy Kájoni János (1629–1687) ferences egyházzenesz kézírásával bejegyzett prédikáció mellett.⁸

18. századi példák Csíksomlyóról

A nyugati, latin rítusú európai térségben a legkeletebbre és a leghosszabb ideig, egészen az 1780-as évekig Csíksomlyón virágzott a középkori gyökerű, klasszikus formájú misztériumjátékos. A híres Mária-kegyhely ferences gimnáziumából az 1721 és 1784 közötti időszakból összesen 104 iskoladráma maradt fenn. Az 1727 nagypénteken előadott, hét jelentből álló passiójáték kéziratának végén egy négy statióból álló játékot olvashatunk, amelyben hét angyal beszélget, ill. vitatkozik arról, hogy Krisztus valóságosan jelen van-e az Oltáriszentségben.⁹ A vita kézírata külön drámacím, és a szokásos mottó feltüntetése nélkül csatlakozik az 1727-es passiójáték szövegéhez. A kézirat szerint tehát összefüggött a passiójátékkal, de

6 SZENTMÁRTONI BODÓ JÁNOS: *Az Tékozló Fiúnak Historiai*. Kolozsvár, 1636. (RMK I. 661.) Kiadta: RMDE II., 1960. 36–38; VARGA 1960. 572–574.

7 KILIÁN–PINTÉR–VARGA 1992. 62, nr. 62. PINTÉR 1993. 122, nr. 58. A darab liturgikus forrásairól bővebben: MEDGYESY 2009. 76, 160, 165, 250–251, 330, 356–358; allegorikus mivoltját tárgyaltuk: MEDGYESY S. 2008. 185–212.

8 Kiadta: RMDE II., 1960. 191–205; Elemzése: PINTÉR 1993. 35. A színdarab adatai: KILIÁN–PINTÉR–VARGA 1992. 95, nr. 122b. Az *Apor Formularium toldalékának* jelzete: Kolozsvár, Akadémiai levéltár, Apor-gyűjtemény; Mf: MTAK A 232/I. Leírása: STOLL 2002. Nr. 146.

9 1727. március 11. nagypéntek; az eucharisztikus diskurzus lelőhelye: *Liber Exhibens Actiones parascevicas... Ab anno 1730 usque ad annum 1774 diem aprilis 27. Libellus, Scholarum Csik Somlyoviensium, nihilominus Mediam Syntaxeos, ac Grammatices signanter, specialiter concernens, et continens Repraesentationem, Enuclationem Mysteriorum Passionis Dominicae, seu Actiones Tragico-Parascevicas, Devoto Populo ad aedificationem quott Annis exhiberi solitas, in usum faciliorem Moderatorum sedulo congestas.* (Továbbiakban: *Liber Exhibens Actiones Parascevicas...*) Confectus 1774. 768–777. Leőhelye: Csíksomlyói Ferences Kolostor Könyvtára, A VI 6/5274. Kilián István gondozásában, *Az angyalok vitája az Oltáriszentségben valóságosan jelenlévő Krisztusról* címmel napvilágot látott: *Ferences iskoladrámák I. Csíksomlyói passiójátékok 1721–1739.* 2009, 401–426.

tartalmi szempontból ezt nehezen tudjuk elképzelni. Az 1727-es Eucharisztia-vita és az úrnapi játék összefüggéseiről korábbi tanulmányainkban¹⁰ megállapítottuk: e hitvitázó drámatörédeket nem nagypénteken, hanem nagycsütörtökön délután vagy úrnapiján mutathatták be. Erre a 3. állomásnál olvasható, egyes szám első személyű Krisztus-monológ és az úrnapi játékból való, három versszak terjedelmű szöveg szerinti átvétel utal. Mindenképpen figyelemre méltó, hogy ez a színjáték-függelék nem jelenetekre (scena) van osztva, hanem állomásokra (statio), amely körmeneti vagy vonulás közben történet előadásra utal. Angelus Tertius a 4. állomásnál áldozásra szólítja fel a hallgatóságot. Ez lehet evangéliumi idézet vagy egy áldozási körmenet. Ez utóbbit azért nem tartjuk valószínűnek, mert a katolikus liturgiában az áldoztatás mindig miséhez kötődik, de a színjátékok nem voltak a liturgia, ennél fogva a mise részei. Ezért valószínűbb, hogy a darab szerzője és előadóí egyszerűen a nézők dogmatikai ismereteit akarták elmélyíteni.

Pro Festo Corporis Christi címmel egy önálló úrnapi játék maradt fenn abban a *Liber Exhibens Actiones parascevicas...* című kéziratos kötetben, amelyben a híres csíksomlyói passiójátékok szövege olvasható.¹¹ A dolgozat függelékeként mai helyesírással közölt úrnapi játék szerzője és színpadra állítója ismeretlen, rendezői utasítást sem tartalmaz, de az előadás évszámát és az előadók iskolai osztályát sem jelzi a forrás. Pintér Márta Zsuzsanna a kézirat lelőhelye alapján a 18. századra datálta az előadás időpontját, és elképzelhetőnek tartja, hogy az évszám nélkül lemásolt drámákat azokban az években vitték színre (1724, 1728, 1730, 1735, 1738), amikor előadási adattal nem találkozunk.¹² A csíksomlyói játék négy állomása az úrnapi körmenet szokásos négy oltára lehetett. Nincsen cselekménye, az egyes oltároknál angyalok szólnak és tanítanak az Eucharisztia lényegéről. Eredetileg az első stacionál négy, a másodiknál öt, a harmadik és a negyedik állomásnál hat-hat angyal szerepel. A Statio Prima szerepnév feltüntetésére nélkül kezdődik: prólógusként köszönti az egybegyűlteket, elmondja, hogy Krisztus kereszthalála és feltámadása megmentette a bűnös ember lelkét a pokoltól, de az ember bűneivel mégis megkeseríti az üdvözítőjét. Az úrnapi jó alkalom az Istennel való kiengesztelődésre. Három angyal (Angelus 1–3.) bűnbánatra és könnyes töredelemre inti a nézőket. A második állomás (Statio Secunda) az Eucharisztia-ról szóló katolikus tanítást kezdi részletezni: Krisztus utolsó vacsoráján szerette, és nem valamiféle személytelen tárgy, alak vagy figura az. Angelus Tertius a Csíksomlyón, 1727-ben előadott Eucharisztia-diskurzushoz hasonlóan Pál apostol leveleire hivatkozik.¹³ A Statio Tertia angyalai kifejtik, hogy Krisztus az oltáron kenyér színében és a mennyben is jelen van, s művének bevégezése előtt hagyta itt e szakramentumot, amellyel a körmenet során megáldja a hívőket. Angelus Quartus az őskeresztények

10 MEDGYESY S. 2009. 319–336; MEDGYESY S. 2013. 1088–1108.

11 *Pro Festo Corporis Christi* (továbbiakban: Úrnapi játék), Csíksomlyó, XVIII. század. Adatai: KILIÁN–PINTÉR–VARGA 1992. 71. Ferences iskoladrámák Nr. 81. A színdarab kézirata: *Liber Exhibens Actiones Parascevicas...* 715–720. Kritikai kiadása: MEDGYESY S. 2013. 1090–1099.

12 PINTÉR 1993. 35–36, 43, 124.

13 Angelus Quartus szavaiban olvasható az a három strófa („Ez a pohár...”, „Igyatok minyáján...” és „Mert ez öntetik ki...” kezdősorral, lásd: Úrnapi játék, Statio 2. Angelus Quartus szavai. Forrása: *Liber Exhibens...*, 717.), amely szó szerint egyezik az 1727-es Eucharisztia-vita 3. stációjának fent említett strófaival. Az egyező versszakokat az 1727-es Eucharisztia-diskurzusból kiadta: *Ferences iskoladrámák I.*, 2009, 414–415. oldal, 348–359. sor.

óta alkalmazott pelikán szimbólumát varázsolja elének; az ötödik Angyal szintén közismert bibliai, ószövetségi előképet idéz: Izrael népe között a frigyláda csak jel volt, „de már itt jelen van Szent fia Istennek.” Az Angelus Sextus szerint az angyali karok, arkangyalok, Cherobimok is imádják az Eucharisziát, és „Szent, szent kiáltással meg vallják, hogy Urok.”¹⁴ A negyedik állomás már dicsőítő és könyörgő jellegű, kevésbé didaktikus stáció. Angelus Quartus szavai felidézik az ismert előképet: Mózes vesszeje a Vörös-tengeren való csodás átkelés idejéből, valamint a frigyláda: „Eszet példászta régén á mozses vesszéje, / erre is czelozot á frigynek szekrénye.”¹⁵ Az Ötödik Angyal a csodálatos kenyérszaporítást (Mt 15,32–39), a kánai menyegzőt (a víz borrá változtatása: Jn 2,1–12) és újra az Egyiptomból való szabadulást (Kiv 13–15) idézi az Oltáriszentség prefigurációjaként. Az Angelus Sextus a limbusban sínylődő atyákról szólva egyenesen az ádventi Rorate kezdő-énekét (Iz 45,8) citálja: „Nyiljatok meg, Egek, és harmatozatok, / Az igazatt nekünk egyszerre adgyátok!”¹⁶ A Hatodik Angyal végül megrendítő szépségű imádsággal zárja az úrnapi játékot. Az angyalok az Eucharisziában jelen lévő Krisztust imádó szavai, jelzős szóösszetételei barokk kori litánia- és népi énekszövegeket idéznek: Szép Szűz Mária drága szép gyümölcse, angyalok tündöklő szép fénye, mennyei menyegző, élet kútfeje, csillagország dicsőült koronája, nyomorultak kegyes orvoslója, bágyadt szívünk vigasztalója, fáradt lélek tiszta tenyere, Atya Igéje.

A ferences rendhez köthető úrnapi játékok után egyetlen olyan színdarabot emelünk ki korabeli párhuzamként, amely nem Assisi Szent Ferenc fiaihoz kötődik: a nagyváradi jezsuiták úrnapi körmenetén, 1738. június 8-án deklamált játékot. E darab során az első oltárnál szónokló szereplő elmondja, hogy négy oltárról lesz szó: a paradicsomról, a pusztáról Mojjessel, Betlehemről, majd Jeruzsálemről. A dramatikus költemény az Eucharisziáról való tanítást bibliai bizonyítékokkal sorjázza, elsősorban János evangéliuma alapján. Az első két oltárnál szóba kerül természetesen az utolsó vacsora (Mt 15,32–39) és Jézus búcsúbeszédének részlete az igaz szőlőtőről (Jn 15,1–11); a samariai asszony, akinek Jézus az élet vizét ígérte Szikarban, Jákob kútjánál (Jn 4,1–26); a jó Pásztor példabeszéde (Jn 10,1–21) és a csodálatos kenyérszaporítás története (Mt 15,32–39). A harmadik oltárnál valóságos hitvita kezdődik: Calvinust ostorozza a darab, mert elvette követőitől az Oltáriszentséget. Itt a szokásos Eucharisztia-előképeket olvashatjuk: a vándorlás során manna és fűrjek a pusztában, valamint a húsvéti bárány, aki maga Krisztus. A költemény ismeretlen szerzője szerint Calvinust az ördög szállta meg, mert aki tagadja Krisztus valós jelenlétét, az a Sátán rabja; továbbá aki nem veszi Krisztus testét, az elgyengül és könnyen az ördög rabja lesz. A vers szerint, ahogy a por első emberré lett, ahogy a víz Kánában borrá változott, úgy lesz a kenyér Krisztus testévé. A negyedik oltár Betlehembe szólítja a hallgatóságot, mert a kisdéd azonos azzal, akit az Oltáriszentségben imádnak a katolikusok. Az előadó végül kéri nézőit, hogy ne bűnben, hanem tiszta lélekkel vegyék magukhoz az Eucharisziát.¹⁷

14 Úrnapi játék, Statio 3., Angelus Sextus szavai. *Liber Exhibens Actiones parascevicas...*, 719.

15 Úrnapi játék, Statio 4., Angelus Quartus szavai. *Liber Exhibens Actiones parascevicas...*, 719.

16 Úrnapi játék, Statio 4., Angelus Sextus szavai. *Liber Exhibens Actiones parascevicas...*, 720.

17 A váradi jezsuita úrnapi játék szövege olvasható: *Jezsuita iskoladrámák* (RMDE XVIII. század, 4/2.), 1995, 33–44.

Összefoglalás

A két 18. századi csíksomlyói Eucharisztia-előadás egy részről ugyanazokat az ószövetségi előképeket és apostoli tanításokat sorjázza, mint a kortárs jezsuita vagy piarista úrnapi színdarabok: az égből szállott manna, a frigláda–Oltáriszentség megfeleltetés, Jézus tanítása az Oltáriszentségről (Jn 6), az utolsó vacsora, Jézus példabeszéde az igaz szőlőtőről és szőlővesszőről (Jn 15,1–11), valamint jelentős XVII. századi előzmények után a tékozló fiú parabolája. Ezzel együtt mindkét somlyai játékban elhangzott az Eucharisztia-áról és az utolsó vacsora ünnepléséről szóló tanítás (1Kor 10,14–33; 11,17–34) lényege. Ha viszont jól szemügyre vesszük a csíki ferences Oltáriszentség-darabokat, akkor feltűnik az, hogy a felsoroltak mellett több az olyan előkép-megfeleltetés, ami a kortárs iskolai színjátékokban nem található. Ezek közé tartozik az a kép, amikor az Eucharisztia-t a paradicsomi életfával, Mózes rézkígyójával vagy Mózes vesszejével állítják párhuzamba. Az 1727-es csíki diskurzus szerint a bölcsesség hét oszloppal rendelkező háza (Péld 9,1) a hét szentség praefigurája. A kánai menyegző eseményeit, a csodálatos kenyérszaporítást és Jézus színeváltozását is az Eucharisztia valamiféle előképének tartják a csíki ferences színjátékok, illetve bizonyító erőként hozzák: ha Krisztus képes volt hét kenyérből és néhány apró halból több ezer embert jóllakítani, a vizet Kánában borrá tenni, és színében a Tábor-hegyen ragyogva elváltozni, akkor azt is meg tudja cselekedni, hogy a kenyeret saját testévé változtassa. Az itt felsorolt esetekben minden valószínűség szerint Csíksomlyón alkotott párhuzamokkal találkozunk.

A dolgozatunkban elemzett nagyváradi magyar nyelvű jezsuita darab és a csíksomlyói úrnapi játék között biztosan nincs filológiai összefüggés. A csíksomlyói úrnapi játék kevésbé harcias és antiprotesztáns hangvételű, hanem inkább tanító és bizonyító erejű. Ez a biblikus, tanító jelleg a jezsuita és piarista darabokban is megvan, tehát ilyen értelemben a más szerzetesrendek iskoláiban gyakorolt úrnapi dramatikus szokások – eddig ismeretlen hagyományozódáson keresztül – hatottak a csíki ferencesek munkájára.

Kilián István szerint a 18. századból ismert nagypénteki és úrnapi látványos körmenetek középkori örökséget éltek, és csak püspöki tilalom hatására szűntek meg. Ekkor a magánhívat részévé váltak, profanizálódtak és lettek a vallásos népi színjáték egyik kiindulópontjává. Ezáltal lett a liturgikus dráma misztérium-játékká, a liturgikus vers pedig dialógussá, sőt önálló drámává válhatott. A legtöbb esetben ezeket a játékokat már nem plébániák vagy szerzetesrendek, hanem a hozzájuk kapcsolódó, civil hívőket, un. laikusokat tömörítő vallásos társulatok, konfraternitások éltették tovább. A szóbeliség és a vallásos ponyvanyomatványok szerepe ekkor nőtt meg.¹⁸ Figyelemre méltó, hogy az úrnapi játékok többségét a jezsuiták és a piaristák a 17. században és a 18. század legelején tartották. Csíksomlyó ebben az esetben is tovább éltetett egy tradíciót: az Eucharisztia-diskurzust 1727-ben, az úrnapi játékot valószínűleg még később, általunk ismeretlen esztendőben mutatták be a híres zarándokhelyi ferencesei.

E szent színjátékok a 21. század emberét is tanítják, és egyúttal imádságra sarkallják. Napjaink megélt vallásosságának is építői lehetnek.

18 BÁLINT I. 1998. 458–461; TÜSKÉS 1985. 415–436; KILIÁN–PINTÉR–VARGA 1992. 101–106, nr. 123–144; KILIÁN 1992. 47–49.

Irodalom

ALSZEGHY Zsolt

1935 Ismeretlen magyar dráma a XVII. század elejéről. *Egyetemes Philológiai Közlöny* LIX. 34–64.

BÁLINT Sándor

1998 *Ünnepi Kalendárium 1–3*. Mandala Kiadó, Szeged.

Ferences iskoladrámák I.

2009 *Ferences iskoladrámák I. Csíksomlyói passiójátékok 1721–1739*. Régi Magyar Drámai Emlékek, XVIII. század 6/1. Szerk., s. a. r. DEMETER Júlia–KILIÁN István–PINTÉR Márta Zsuzsanna. Argumentum Kiadó–Akadémiai Kiadó, Budapest.

FÜLÖP Árpád

1897 *Csíksomlyói nagypénteki misztériumok*. Budapest.

Jezsuita iskoladrámák

1995 *Jezsuita iskoladrámák. (Ismeretlen szerzők, programok, színlapok)*. Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. század, 4/2. S. a. r., ALSZEGHY Zsoltné–BERECZ Ágnes–KERESZTES Attila–KISS Katalin–KNAPP Éva–VARGA Imre. Szerk. VARGA Imre. Akadémiai Kiadó–Argumentum Kiadó.

KILIÁN István

1992 *A minorita iskolai színjátszás a XVIII. században*. Irodalomtörténeti Füzetek, 129. Argumentum Kiadó, Budapest.

Kilián–Pintér–Varga

1992 *A magyarországi katolikus tanintézmények színjátszásának forrásai és irodalma 1800-ig*. S. a. r.: KILIÁN István–PINTÉR Márta Zsuzsanna–VARGA Imre. Szerk. VARGA Imre. Argumentum Kiadó, Budapest.

LATZKOVITS Miklós

2007 *A drámaírás gyakorlata a 16–17. században Magyarországon*. Argumentum, Budapest.

MEDGYESY S. Norbert

2008 „A nagy szeretet nagy fájdalmat kíván!” Amor, Dolor és más allegorikus személyek szerepe a csíksomlyói misztériumdrámákban. *Csiki Székely Múzeum Évkönyve 2007–2008. Művelődéstörténet*. Sorozatszerk. MURÁNYI János. Csiki Székely Múzeum, Csíkszereda, 185–212.

MEDGYESY S. Norbert

- 2009 *A csíksomlyói ferences misztériumdrámák forrásai, művelődés- és lelkiségtörténeti háttere.* Fontes Historici Ordinis Fratrum Minorum in Hungaria – Magyar Ferences Források 5. – PPKE BTK Művelődéstörténeti Műhely, Monográfiák 1. Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK – Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, Piliscsaba–Budapest.
- 2013 Úrnapijáték Csíksomlyón, a XVIII. században (Szövegkiadás és elemzés.) In: MEDGYESY S. Norbert–ÖTVÖS István–ÓZE Sándor (szerk.) *Nyolcszáz esztendő a Ferences Rend: Tanulmányok a Rend lelkiségéről, történeti hivatásáról és kulturális-művészeti szerepéről.* Művelődéstörténeti Műhely, Rendtörténeti konferenciák, 8/2. Magyar Napló–Írott Szó Alapítvány, Budapest, 1088–1108.
- 2019a Népénekek és iskoladrámák az Oltáriszentségről a 17–18. századi Magyarországon. In: RÁKOSSY Anna–KONTSEK Ildikó (szerk.) *Agnus Dei. Az Oltáriszentség tisztelete Magyarországon.* Keresztény Múzeum, Esztergom, 54–71.
- 2019b *Iskoladrámák. Színjátékok, énekek és ünnepek a XVII–XVIII. századi magyarországi iskolakultúrából.* Magyar Művészeti Akadémia, Budapest.

PINTÉR Márta Zsuzsanna

- 1993 *A ferences iskolai színjátszás a XVIII. században.* Irodalomtörténeti füzetek, 132. Argumentum, Budapest.

RMDE I–II.

- 1960 *Régi Magyar Drámai Emlékek (RMDE) I–II.* Szerk. KARDOS Tibor–DÖMÖTÖR Tekla. Akadémiai Kiadó, Budapest.

STOLL Béla

- 2002 *A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1542–1840).* Balassi Kiadó, Budapest.

TÜSKÉS Gábor

- 1985 Vallásos ponyvanyomtatványok a XVIII. században. *Irodalomtörténeti Közlemények* 89. 415–436.

VARGA Imre

- 1960 Adalékok a Tékozló fiú című drámához. *Irodalomtörténeti Közlemények* LXIV. 572–574.

Függelék

A CSÍKSOMLYÓI ÚRNAPI JÁTÉK (XVIII. század)¹⁹

Kezdőének: Ó, ki ez oltáron kenyér színe alatt... (Dicsérjétek az Urat 167b; Éneklő Egyház 167. Az Előhang a főoltár előtt szónokol:)

ELŐHANG – PROLOGUS:

Krisztus halálával megváltott népség, / Ördög kötéléből felszabadult közösség, / Erre a szent napra idegyűlt nemzetség, / Ájtatos légy, mert itt van az Istenség.

Kihez, kérlek, járulj töredelmes szívvel, / Mert megváltott téged sok szenvedésével, / Ártatlan veretett drága szent testével, / Egész tagjaiból kifolyt szent vérével.

Melyet őnéki sűrű könnyhullással, / Töredelmességből származott sírással, / Kell eleget tenned nagy hálaadással, / Kötelességed szerint óhajtással.

Mert tulajdon az ő formájára téged / Teremte felsége, s adta beléd lelked, / Melyet hogy elvesztél, látván veszedelmed, / Kihozott pokolból, s vizgasztalja szíved!

(A szereplők átvonulnak az első oltárhoz. Közben éneklük: Ó, ki ez oltáron..., 3–4. versszak.)

ELSŐ ÁLLOMÁS – STATIO PRIMA

ELSŐ ANGYAL:

Térj ki hát bűnödből, ha üdvösségedet / Akarod keresni tébolygó elmédet, / Tedd le a világtól mulandó elmédet, / Fordítsd Megváltóhoz igazán szívedet!

Ki ez szent oltáron maga testét osztja, / Igazán megtérő bűnösökhöz nyújtja, / Igazságszerető népét táplálgatja, / Tőle elveszőket maga gyámolítja.

MÁSODIK ANGYAL:

Vigyázz, el ne vesse a szép fényes eget, / Hanem magasztalja a szent Istenséget, / Szüntelen dicsérje ugyan ő felségét, / Örökétig tartó Istened mélységét.

Az, melyet az ember soha meg nem foghat, / Vagy elméje néki át nem láthat, / Az ő füleivel hasonlót nem hallhat, / És az ő nyelvével soha ki nem mondhat.

---

¹⁹ A PPKE BTK Boldog Özséb Színtársulat (BÖSZK) Csíksomlyón, 2013. április 21-én hazavitte és előadta az alábbi úrnapi játékot. Lásd a világhálón: <https://gloria.tv/video/TxXGCCGqsKQ34BHYTSqfSEybF>

HARMADIK ANGYAL:

Azért, aki voltál halálos vétkekben, / S eddig az óráig undok vétkeidben, / Igaz gyónást, vallást tégy ma kegyelmében, / Viszen, s élsz övéle örök dicsőségben.

NEGYEDIK ANGYAL:

Utáld meg a te sok ocsmány vétkeidet, / Vétkeid mocskából tisztítsd meg lelkedet, / Penitencia által oldd meg bűneidet, / Elnyerd kétség kívül üdvösségedet.

ÖTÖDIK ANGYAL:

Az, melyet ad néked az, aki itt vagyon, / Oltáriszentségben elrejtetve vagyon, / Valamint Mennyekben Atya jobbján vagyon, / És kenyér színében szintén jelen vagyon.

HATODIK ANGYAL:

De minek előtte arra a szentgyónásra / Mennél és készülnél bűnöd vallására, / Töredelmes szívvel vétkeid sírására, / Indulj, bűnös ember, előszámolására!

Azután Krisztusnak drága szent testéhez, / Járulj tisztán elé, s eledeledhez, / A Szentháromságnak másod személyéhez, / Szűztől született Isten és emberhez.

(Körmeneti ének: Imádlak és áldlak, Isten-rejtelem..., 1–4. versszak, DU / ÉE 157)

MÁSODIK ÁLLOMÁS – STATIO SECUNDA

ELSŐ ANGYAL:

Ez a drága szent test lelkünk nehéz terhét / Elveszi, s helyében maga szent kegyelmét / Adja, és plántálja lelkünk drága kincsét, / Boldogságos Szűznek méhéből vett testét.

MÁSODIK ANGYAL:

Azért bűnös népség, hallgass szavainkra, / Ne vesd az elmédet te a bolondságra, / Ez világi család mulandóságokra, / Hanem inkább tekints Krisztus oltárára!

Mert itt van a szent test e szentség oltarán, / Melyet Krisztus szerzett végső vacsoráján, / Szent tanítványinak maga osztogatván, / Emlékezetére kiadta igazán.

HARMADIK ANGYAL:

Ezt ő bélyegének nyilván nem mondotta, / Sőt, tanítványinak, bizony, testét adta, / Ezen szókat nekik ő maga mondotta: / „Fogjátok testemet, s egyétek!” – mondotta.

Melyet maga próbál Szent Pálnál ily szókkal, / Hogy ez az én testem s vérem bizonyossággal, / Nem figura s pecsét, ezt tartsad Szent Pállal, / Mint Krisztus mondotta világos mondással:

NEGYEDIK ANGYAL:

Ez a pohár az újtestamentum vére, / Amely kiöntettet ti üdvösségeitekre, / Ezért műveljétek én emlékezetemre, / Midőn járultok ennek vételére.

Igyatok mindnyájan ebből a pohárból, / Kit most nyújtok nektek Irgalmasságomból, / Veletek közlendő szokott jó voltomból, / Részesüljön ki-ki ezen áldozatból.

Mert ez öntetik ki sokak kedvéért, / Az egész világnak üdvözüléséért, / Rút, cégeser vétkek lemosásáért, / A megholt lelkeknek feltámadásáért.

ÖTÖDIK ANGYAL:

Úgy lesztek Istennek igazán hívei, / Anyaszentegyháznak szent követői, / Bűnös lelkeknek megüdvözítői, / A megváltó Jézus nevét szentelői.

(Átvonulnak a 3. állomáshoz, közben éneklük: Imádlak és áldlak..., 5–7. vsz.)

HARMADIK ÁLLOMÁS – STATIO TERTIA

ELSŐ ANGYAL:

Tehát, keresztények, miért hogy bizonyosan, / Kényér s bor színe alatt itt valóságosan, / Oltáriszentségben, hogy ő világosan / Jelen vagyon, szívből dicsérjük hangosan!

MÁSODIK ANGYAL:

Úgy hogy fogyatkozás senkiben ne legyen, / Hitetlenség az ő szívében ne legyen, / Hogy a gonosz Sátán konkolyt ne hinthessen, / Szíved hajlékában rabságra vihessen.

HARMADIK ANGYAL:

Mert vette vállára ez világ igáját, / Fáradhatatlanul hordozta nagy súlyát, / Egész harminchárom esztendők folyását / Töltötte mű köztünk, s úgy oktatta igáját.

Végre a keresztfán számtalan munkáját / Befejezte ottan, hogy kövessük atyját, / Tanított bennünket, mint kérjük malasztját, / Utáljátok is hamis világ undokságát!

NEGYEDIK ANGYAL:

Mint kegyes pelikán, maga fiainak, / Melyét kifaggyatta, s enni ad magvainak,
/ Szándékozik rajtok, látván siránkozni, / Elosztja egészen hasát tagja-
inak.

A Krisztus Jézus is szintén úgy cselekedett, / Kezein, lábain értünk sok vért
öntött, / Szent fején s oldalán nagy mély sebeket vett, / Úgy minket, fiait,
testével éltetett.

ÖTÖDIK ANGYAL:

Mi higgyük nagy méltóságát Istennek, / E szakramentumban ő jelenlétének,
/ Mert ha fényes ládáját Izrael népének, / Kellet tisztelni keményen
mindennek.

Minél inkább szükség ezen nagy Felségnek / Tiszteletet tenni s vetni minde-
neknek, / A frigynek szekrénye csak jele volt ennek, / De már itt jelen van
Szent Fia Istennek.

HATODIK ANGYAL:

Tiszteljük, hát, Krisztust égő szeretettel, / Imádjuk és áldjuk itt szent félelem-
mel, / Az angyalok is teszik nagy énekléssel, / Imádjuk az Istent arcunk-
kal s szemünkkel!

Renddel udvarolják a szent arkangyalok, / Térdeket meghajtják áldott
kerubimok, / Tisztelik s imádják a mennyi karok, / Szent, szent, kiáltással
megvallják, hogy Urok!

(Átvonulnak a 4. oltárhoz, közben éneklük: Itt jelen vagyom..., DU / ÉE 163, 1–3.
vsz.)

NEGYEDIK ÁLLOMÁS – STATIO QUARTA

ELSŐ ANGYAL:

Üdvözítő Krisztust e Szakramentumban, / Ki jelen vagy, hiszünk e szent áldo-
zatban, / Gyámolíts, mint atya, te szent malasztodban, / Hogy lehessünk
veled boldog mennyországban.

MÁSODIK ANGYAL:

Üdvözlégy, Istennek egyetlenegy Fia, / Fény- és csillagországoknak dicsőült ko-
ronája, / Minden nyomorultak kegyes orvoslója, / Elbágyadt szívemnek
megvigasztalója.

Üdvözlégy, Úr Jézus Krisztusnak szent vére, / A mi lelkünknek, ki vagy meg-
váltó bére, / Szomjú s fáradt lelkünk tiszta, szép tenyere, / Hogy el ne
ejthessen ördögök vezére.

HARMADIK ANGYAL:

Itt vagyon Krisztusnak szentséges szent teste, / Szép Szűz Máriának drága,
szép gyümölcse, / A Mennyei Szék tartómestere, / Ki örök haláltól em-
bereket mente.

Itt van a királyi ember vendégsége, / Menyei Vőlegény ékes menyegzője.

NEGYEDIK ANGYAL:

Ez az a test, aki égből alászállott, / Ez az a vér, ki nekünk italul adatott, / Ez
a test a Krisztus, akit Szent Atya küldött, / Ez Jézus vére, ki értünk önte-
tett.

Ez a test a mennyei szentek dicsősége, / Ez a vér a bűnösök jó reménysége, /
Ezt példázta régen a Mózes vesszeje, / Erre is célozott a frigynek szent
szekrénye.

ÖTÖDIK ANGYAL:

Ő elégített meg öt árpakenyérrel / Az ötezer embert nagy csodatétellel, / A vizet
is borrá ő változtatta erővel, / Galileai Kánában a menyegzőn, a Szűzzel.

Ő vezette ki az Izraelnek népét, / Fáraó kezéből választott seregét, / A Vörös-
tengernek megrontatott vizét, / Kétfelé szakasztá, s úgy keresé kedvét.

HATODIK ANGYAL:

Elvárták limbusban a régi szent atyák, / Felsővel erősen erről kiáltották: /
„Nyíljatok meg, egek, és harmatozzatok, / Az igazat nekünk egyszerre
adjátok!”

Nem kételkedem én, oh, édes Jézusom, / Te jelenlétedről, mert bizonynal tu-
dom, / Hogy jelen vagy itten, szívem szerint vallom, / Oltáriszentségben
s nevedet imádom.

Üdvözlégy, bőséges életünk kútfeje, / Ki vagy az Atyának szentséges Igéje, /
Mi bűnös lelkünknek tisztító fürdője, / Gyarló embereknek kegyelmes
Istene.

Áldott légy, szent asztal, lelkünk vendégsége, / Áldott légy, életnek édes eled-
le, / Áldott légy, angyalok tündöklő szép fénye, / Mert amint mondók,
ma leszünk Teremtőnkkel! Ámen.

Záróének: az Itt jelen vagyon... kezdetű himnusz (DU / ÉE 163) 4–6. versszak.